

Nr 675

Av herr Christenson i Malmö, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 162, med förslag till förordning om allmän varuskatt, m. m.

I anledning av proposition nr 162 angående införande av allmän omsättningsskatt m. m. kan med skäl göras gällande att andra åtgärder torde böra övervägas för att ernå balans i budgeten i stället för denna skatt. Inte minst frågan om rationalisering och därmed ökad effektivitet inom statsförvaltningen och i av staten ägda företag bör närmare analyseras.

Den statliga företagsverksamheten har under senaste decennierna kraftigt expanderat. Trots detta har denna företagsamhet, dess förutsättningar och former endast i ringa omfattning varit föremål för forskning eller expertundersökningar ur lönsamhetssynpunkt. I riksdagen har det av politiska skäl inte varit möjligt att få till stånd granskning av problemkomplexet eller vad den offentliga äganderätten drar med sig i fråga om ökade administrativa bördor och om kostnader på statsförvaltningen. Det är också svårt att bedöma de statliga företagens resultat sådana dessa presenteras i riksdagens handlingar och i företagens årsberättelser med den begränsade insyn och kontroll som riksdagen har. De statliga företagens ekonomiska resultat uppfyller i en del fall inte normala affärsmässiga effektivitetskrav.

I vårt land utövas statlig företagsamhet i huvudsak av de statliga affärsverken och statsbolagen. Det kan konstateras att i vissa fall, där statsföretagen har monopolställning, är det ekonomiska resultatet relativt gott. När det gäller företag, som har konkurrens av privata företagsformer är det ekonomiska resultatet synnerligen klen. Statens järnvägar hade för några år sedan en monopolställning i trafikhänseende, inlöste konkurrerande bandelar och startade ett eget bolag med lastbilsrörelse. Genom att S. J. inte anpassade sig i tid, när konkurrensen med andra kommunikationsmedel började, har resultatet av verksamheten blivit en skattepolitisk belastning med 100 milj. kr.

I regeringsprogrammet av den 27 oktober 1957 heter det: "I utvecklingen av vårt näringsliv har de statliga företagen en betydelsefull uppgift." De samhälleliga företagsformerna har utvecklats snabbt, och statens engagemang belöper sig nu till ett 10-tal miljarder kronor.

Utvidgning av statsbolagens verksamhet innebär en fortskridande socialiseringsprocess, som börjat ta aktiv form under de socialdemokratiska regeringarnas maktutövning. Antalet statsbolag har undan för undan ökat

avsevärt. Det finns numera 28 helt statliga bolag, av vilka 16 tillkommit sedan 1940, och 13 halvstatliga samt dessutom ett stort antal dotterbolag, vilka sorterar under statsbolagen. I de bolag där statens intressen dominerar är aktiekapitalet omkring 1,5 miljard kronor.

Norrbottens järnverk AB, Statens skogsindustrier AB, Svenska skifferolje AB, Sveriges centrala restaurangbolag AB har samtliga gått med förluster. Statens kapitalinsatser i dessa fyra bolag belöper sig till över 400 milj. kr.

Domänverket, statens vattenfallsverk, statens järnvägar, postverket och televerket har ett bokfört kapitalvärde för inmot 7 miljarder kronor, och affärsverken inlevererar till staten 318 milj. kr.

1958 års besparingsutredning har föreslagit vissa konkreta reformer. Det är viktigt att riksdagen redan under hösten tar ställning till dessa problem, som kan leda till en inkomstförstärkning för staten under budgetåret 1960/61. Det material som redovisas av besparingsutredningen synes ha gett denna ett allmänt intryck av att de statliga affärsverken har ett starkt behov av att genom rationaliseringsåtgärder av olika slag begränsa personalkostnaderna och öka produktionen per anställd räknat. Detta behov accentueras av att lönsättningen vid affärsverken sker enligt de för den allmänna statsförvaltningen gällande normerna och inte med hänsyn till vederbörande affärsverks ekonomiska läge. Förhållandet kan i vissa fall medföra kostnadsökningar som inte kan kompenseras. Besparingsutredningen framhåller starkt vikten av att affärsverken på allt sätt bör beredas möjlighet att genomföra personalbesparande rationaliseringsåtgärder. Statlig myndighet, som genomfört en rationaliseringsåtgärd, bör få möjligheter att i förekommande fall utan dröjsmål minska personalen. Möjligheten att koncentrera personaladministrativa och kamerala rutinärenden till för flera myndigheter gemensamma enheter bör upptas till prövning.

De på driftbudgeten redovisade inkomsterna från affärsverksfonderna utgör resp. affärsverks driftöverskott efter avskrivningar. Då räntor på disponerat kapital inte upptas bland verkens utgifter, skall ifrågasvarande överskott i första hand täcka verkets räntekostnader.

Besparingsutredningen framhåller angelägenheten av att exempelvis vägmyndigheterna fortsätter sin strävan att minska den egna personalen så att denna blir så avvägd att myndigheterna vid valet mellan egen regi och entreprenad i fråga om visst arbete endast i undantagsfall behöver se till annat än frågans ekonomiska sida.

Den av byggnadsstyrelsen i egen regi bedrivna byggnadsverksamheten är — även om tendensen på senare år varit något sjunkande — av avsevärd omfattning och nödvändiggör att styrelsen har en betydande kader arbetsledande personal och en arbetsstyrka i storleksordningen 700 man. Det är

ur allmän statsfinansiell synpunkt angeläget att man utnyttjar alla möjligheter att nedbringa kostnaderna för det statliga byggandet.

Det synes angeläget att affärsverkens framställningar rörande olika investeringar i de fall då så är möjligt åtföljes av kalkyler, som visar de föreslagna investeringarnas lönsamhet i form av ökade intäkter eller sänkta kostnader.

Även om avskrivningar i vissa verk kan synas vara alltför låga, skulle i och för sig en tillfredsställande självfinansieringsgrad kunna föreligga, om de till statskassan inlevererade överskotten varit väsentligt större än de av ränteförpliktelsen betingade inleveranserna. Detta har emellertid under de senaste budgetåren icke varit fallet. Överskottet från ett verk har i procent räknat av det i medeltal disponerade kapitalet endast uppgått till en procentsats, som ungefärligen motsvarat medellåneräntan för statsupplåningen. En förräntning efter en något högre procentsats är i dagens läge angelägen. Affärsverkens avskrivningar bör genomgående ske på ett ur företagsekonomisk synpunkt riktigt sätt.

De olika grenarna av affärsverkens verksamhet redovisar med nödvändighet olika grader av lönsamhet, och en viss utjämning mellan rörelsegrenarna torde få betraktas som normal och förenlig med den allmänna principen att affärsverken skall ha full kompensation för sina prestationer. Vid affärsverken förekommer dock att delar av verksamheten ger ett sådant ekonomiskt resultat att rörelsen ur strängt affärsmässig synpunkt borde läggas ned. Det är angeläget att affärsverken i lämplig utsträckning redovisar det ekonomiska resultatet av de olika delarna av rörelsen på ett sådant sätt att statsmakterna kan få en fortlöpande bild av lönsamheten inom olika avsnitt.

Verksamheten inom statsförvaltningen skall bedrivas så enkelt, snabbt och ekonomiskt som är möjligt utan att säkerheten eftersättes. Ledningen har att sörja för att lämpliga förenklingar och förbättringar vidtas i fråga om arbetets planläggning och utförande och skall därvid uppmärksamma de förslag som kan framställas av samarbetsorgan vid myndigheten eller eljest av personalen. Myndigheternas inställning till rationaliseringsproblemen och deras egna insatser är av väsentlig betydelse för möjligheterna att genomföra och vidmakthålla en tillfredsställande allmän grad av rationalitet och ekonomi inom statsförvaltningen. Föreligger bristande ordning på detta område bör ny instruktion utfärdas till verkscheferna.

Det måste dock framhållas, att statsförvaltningens arbetsformer och prestationer inte kan rättvist bedömas utan beaktande av att statsmakterna ytterst är ansvariga för aktiviteten i och formerna för statsverksamheten genom sina beslut. Detta innebär ofta en långt driven detaljreglering av myndigheternas organisation och arbetsformer. Dessa förhållanden måste leda till att myndigheterna blir i viss grad benägna för tunga och kompli-

cerade arbetsformer. Alla vägar måste emellertid prövas, och alla berörda led måste medverka, d. v. s. statsmakterna, myndigheterna och de enskilda befattningshavarna.

En förutsättning för att myndigheternas egen medverkan i rationaliseringsarbetet skall bli av önskvärd betydelse är emellertid att myndigheterna får de nödvändiga resurserna. Tillräcklig kapacitet bör stå till förfogande genom att antingen utomstående experter engageras eller egen personal frigöres. Då myndigheters och egna befattningshavares egna uppslag i allmänhet torde ha goda förutsättningar att bli genomförda utan onödig omgång är det angeläget att resurser ställes till myndigheternas förfogande för bearbetande av sådana uppslag.

I en motion nr 455 i andra kammaren vid 1956 års riksdag yrkades anslag till förslagsverksamhet inom statsförvaltningen i syfte att stimulera befattningshavare inom denna samt inom statens affärsdrivande verk att genom förslag åstadkomma förbättringar i verksamheten och därigenom bidra till en effektivisering av denna. Vidare föreslogs att avlöningsformerna bör höjas till i statens tjänst anställda personer, vilka inlämnat förtjänstfulla rationaliseringsförslag.

Slutmålet för statsverkens effektiviseringsplan är att skattebetalarna via skattsedlarna får största möjliga valuta för sina kapitalinsatser. Ur skattebetalarnas synpunkt anses det självklart vare sig det gäller affärsdrivande verk eller statsbolag, att dessa torde drivas efter ekonomiska principer och att ett välskött statsföretag bör förränta det tillgängliga kapitalet och lämna affärsmässig vinst på sin rörelse. Med ett sådant krav från riksdagens sida torde det statsfinansiella inkomstläget approximativt förbättras med ett par hundra miljoner kronor årligen. De statliga företagen bör i dagens läge visa prov på sin ekonomiska styrka och tillföra statskassan erforderliga vinster.

Med stöd av det anförda hemställes,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nummer 162 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t med anledning av 1958 års besparingsutrednings förslag anhålla,

a) att den statliga förvaltningen och de statsägda företagen anmodas vidta rationaliseringar av olika slag för att öka produktionen per anställd,

b) att en revision av den allmänna verkstadgan verkställs och nya instruktioner utfärdas till verkscheferna för att få förenklingar och besparingar till stånd, vilka snabbt kan påverka rationalisering och ekonomi i statsförvaltningen,

c) att direktiv utfärdas till affärsverken och andra statsföretag att vid framställningar rörande olika investeringar

i fall där det är möjligt dessa åtföljes av kalkyler för bedömning av investeringarnas lönsamhet i form av ökade intäkter eller sänkta omkostnader,

d) att affärsverkens nuvarande avskrivningsregler, som inte kan anses tillräckliga genom att verken i vissa fall redovisar en missvisande nettoinkomst, ändras därhän att nya avskrivningsreglementen överväges ur företagsekonomisk synpunkt,

e) att affärsverken anmodas redovisa det ekonomiska resultatet av de olika rörelserna på ett sådant sätt att riksdagen kan få en fortlöpande bild av lönsamheten,

f) att samtliga myndigheter och företag (t. ex. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och byggnadsstyrelsens byggnadsbyrå, S. J. m. fl.) uppmanas begränsa den egna produktionsverksamheten, som i viss mån ökat det allmänt administrativa arbetet och förorsakat större statsutgifter och att i stället i största möjliga utsträckning entreprenörer och underordnade serviceföretag användes och arbeten först utbjödes genom anbudsförfarande,

g) att statsbolag som inte förräntar de kapitalmedel som ställts till förfogande och under ett antal år inte lämnat någon vinst av rörelsen utarrenderas eller försäljes.

Stockholm den 5 november 1959

Carl Christenson
Malmö